

- наук: 12.00.06 «Природоресурсное право, аграрное право, экологическое право» / Д.Н. Конокотин. – М., 2006. – 21 с.
8. Кодекс про адміністративні правопорушення. – Х.: Одиссей, 2011. – 256 с.
 9. Крассов О.И. Правовой режим земель государственного лесного фонда / О.И. Крассов. – М.: Наука, 1985. – 222 с.
 10. Ленский Л.М. Материалы по истории социалистического лесного законодательства (1917-1945 гг.) / Л.М. Ленский. – М.-Л.: Изд. Гослестехиздата, Ленинград, 1947. – 322 с.
 11. Лесной кодекс Украинской ССР: Утвержден Верховным Советом Украинской ССР от 13 декабря 1979 г. // Ведомости Верховного Совета Украинской ССР, 1979. – № 52. – Ст. 673.
 12. Лісовий кодекс України: Закон України від 21.01.1994 № 3852-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994. – № 17. – Ст. 99.
 13. Лісовий кодекс України: Закон України від 8 лютого 2006 р. № 3404-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 21. – Ст. 170.
 14. Полянская Г.Н. Земли государственного лесного фонда в законодательстве о лесах / Г.М. Полянская, Е. И. Немировский // Советское государство и право. – 1980. – № 8. – С. 49-56.
 15. Шершун С. Поняття лісу та інших основних категорій лісового законодавства / С. Шершун // Право України. – 2004. – №7. – С. 65-69.
 16. Rakoczy B. Ustaw o lasach: praktyczne komentarze / B. Rakoczy. – Lex. – Warszawa, 2011. – P. 275.

УДК 349.417: 630*22 (477)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗЕМЕЛЬ, НА ЯКИХ РОЗТАШОВАНА ЛІСОВА РОСЛИННІСТЬ АГРОЛІСОМЕЛІОРАТИВНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Оніка Я.В., здобувач

Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

У статті автором дається загальна характеристика правового регулювання використання та охорони земель, що використовуються для потреб агролісової рослинності. Наведений аналіз проблемних питань правового статусу даних земельних ділянок. Наголошується на відсутності спеціального правового регулювання даної сфери суспільних відносин, що обумовлює неналежний захист та відновлення не тільки лісової рослинності агролісомеліоративного призначення, а й самих цих земельних ділянок.

Ключові слова: правовий статус, земельна ділянка, лісова рослинність агролісомеліоративного призначення, агролісомеліорація.

Оника Я.В. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО СТАТУСА ЗЕМЕЛЬ, НА КОТОРЫХ РАСПОЛОЖЕНА ЛЕСНАЯ РАСТИТЕЛЬНОСТЬ АГРОЛЕСОМЕЛИОРАТИВНОГО НАЗНАЧЕНИЯ / Национальный университет «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого, Украина

В статье автором дается общая характеристика правового регулирования использования и охраны земель, которые используются для потребностей агролесной растительности. Приведен анализ проблемных вопросов правового статуса тех земельных участков, которые используются для нужд агролесной растительности как особого вида защитной лесной растительности. Обращается внимание на отсутствие специального правового регулирования данной сферы общественных отношений, что обуславливает ненадлежащую защиту и восстановление не только лесной растительности агролесомелиоративного назначения, но и данных земельных участков.

Ключевые слова: правовой статус, земельный участок, лесная растительность агролесомелиоративного назначения, агролесомелиорація.

Onika Ya.V. SOME QUESTIONS OF THE LEGAL STATUS OF THE LANDS ON WHICH FOREST VEGETATION OF AGROFORESTRY APPOINTMENT IS SETTLED / National university the «Legal academy of Ukraine of the name of Yaroslav Wise, Ukraine

It is given the analyses of the problem questions of the legal status of those land plots that are used for the needs of agroforestry vegetation as a special kind of protective forestry vegetation. At first the author describes the great meaning of agroforestry plantation not only for environment protection and for saving soils but also for the improvement of agricultural production. The author makes a stress on the problem that current Ukrainian ecologic legislation has not the special regulation of the relations of the using and protection of the lands on which forest vegetation of agroforestry appointment is settled. Besides that there is no special legal regulation of this kind of forest vegetation using and protection. So as the result – both forest vegetation of agroforestry appointment and the land plots that are used for its needs have the problems with saving and protection. The author emphasizes that the legal status of the forest vegetation of agroforestry appointment proximately connected with the legal status of the land plots on which it is located because the only legal document that confirms the property right to this forestry plantation is the document that confirms correspondent right to the correspondent land plot on which it is located. But at this moment more than 400 000 hectares of the forest shelter belts (one of the kinds of the agroforestry vegetation) are not assigned after land users. And also it is noted that the problem of the legal status of the land plots which are used for needs of agroforestry plantation was not discussed at the scientific level by the specialists of the ecology and land law in the independent Ukraine. So the author emphasizes the importance of this problem discussion at the scientific level in order to decide it as soon as possible with minimum loss for environment.

Key words: legal status, land plot, forest vegetation of agroforestry appointment, agricultural afforestation.

Одним із ресурсів на нашій планеті, який складає невід'ємну частину національного багатства кожної країни, є родючі властивості ґрунтів. Проте шокуючим є той факт, що за історичний час з різних причин, переважно через ерозію, втрачено близько 2 млрд. гектарів продуктивних земель світу [1, 8]. І можна сміливо заявити, враховуючи часто екстенсивні методи ведення сільського господарства, особливо в нашій державі, що вказана тенденція зберігається та навіть прогресує. У зв'язку з цим, держава за допомогою права як основного регулятора суспільних відносин повинна забезпечити впорядкування економного та зваженого використання ґрунтів, а також поставити питання про належний захист їх корисних властивостей. А як не раз відзначалося фахівцями в галузі ґрунтознавства, їх ефективний захист та покращення їх родючих властивостей можливі лише при комплексному підході до вирішення зазначеної проблеми, тобто одночасно повинна бути застосована ціла група необхідних заходів: організаційних, правових, матеріально-технічних, наукових тощо. У тому числі, у комплексі повинні застосовуватися й спеціалізовані сільськогосподарські методи, безпосередньо спрямовані на покращення та збереження якості ґрунтів. Однією з важливих складових у цьому відношенні є застосування агролісомеліоративних заходів, тобто заходів, спрямованих на підвищення ефективності ведення сільськогосподарського виробництва за рахунок використання корисних властивостей лісової рослинності для запобігання водної та вітрової ерозії ґрунтів.

Слід зазначити, що статус лісової рослинності агролісомеліоративного призначення (агролісової рослинності чи агролісів) на сьогоднішній день за чинним екологічним законодавством України не визначений. Хоча лісова рослинність, що фактично виконує агролісомеліоративні функції (захист ґрунтів від негативного впливу водної та вітрової ерозії, а також інших негативних природних чинників), діючим законодавством все ж таки передбачається. Виходячи з положень Закону України «Про меліорацію земель», агролісовою рослинністю є *площинні (протиерозійні) захисні лісонасадження*, що забезпечують захист земель від ерозії, а водних об'єктів від виснаження та замулення шляхом заліснення ярів, балок, крутосхилів, пісків та інших деградованих земель, а також прибережних захисних смуг і водоохоронних зон річок та інших водойм; та *лінійні (полезахисні) лісонасадження*, що забезпечують захист від вітрової і водної ерозії та поліпшення ґрунтово-кліматичних умов сільськогосподарських угідь шляхом створення полезахисних і стокорегулюючих лісосмуг [8, ст.8].

При вивченні питань правового статусу агролісової рослинності великого значення набуває встановлення загальної характеристики й правового статусу земель, на яких така рослинність розташована або які використовуються для потреб агролісомеліорації.

За період незалежності жодна монографічна робота не була спеціально присвячена проблемі вивчення правового статусу лісової рослинності агролісомеліоративного призначення, і в тому числі, правового статусу земель, на яких така рослинність розташована. І якщо проблемні питання використання лісів взагалі підіймалися та вивчалися різними спеціалістами в галузі екологічного права в той чи іншій мірі (наприклад, Костицький В.В., Мельник П.В., Непийвода В.П. та інші), то агроліси виявилися науково забутими. Аналогічна ситуація

склалася й відносно земель, що використовуються для обслуговування лісів агролісомеліоративного призначення: науковому вивченню підлягали лише загальні питання правового режиму земель (Андрейцев В.І., Барабаш Н.П., Гуревський В.К., Луначенко А.В., Мірошніченко А.М., Носік В.В., Романюк М.З., Семчик В.І., Титова Н.І., Шульга М.В.).

Відповідно до Земельного кодексу України, земельні відносини, що виникають при використанні лісів регулюються Земельним кодексом, а також нормативно-правовими актами про ліси, якщо вони не суперечать Земельному кодексу [3, ст.3]. Варто відмітити, що прослідкувати юридичний взаємозв'язок лісової рослинності та земельних ділянок лісогосподарського призначення можна в контексті права власності та інших речових прав на них. Оскільки, як зазначає стаття 13 Лісового кодексу, *документом, що посвідчує право приватної власності на ліси*, є державний акт на право власності на землю, виданий на відповідну земельну ділянку [7]. А при передачі лісової рослинності з державної чи комунальної власності в постійне користування документом, що підтверджує постійне користування лісовою рослинністю, є державний акт на право постійного користування на земельну ділянку [7, ст.17]. Відповідно, у разі набуття лісів на земельних ділянках приватної власності без зміни їх меж та цільового призначення на підставі цивільно-правових договорів або в результаті успадкування, документами, що посвідчують право власності на ліси, є відповідні договори або свідоцтво про право на спадщину [3, ст.126]. Тож як бачимо, фактично набуття права власності чи права постійного користування на ліси дорівнює набуттю відповідних прав на земельні ділянки, на яких такі ліси розташовані.

Така ситуація, звичайно, має місце й в контексті агролісової рослинності та земельних ділянок, на яких вона розташована. Проте на сьогоднішній момент понад 0,4 млн. гектарів полезахисних лісових смуг, які сприяють збереженню та підвищенню родючості близько 13 млн. гектарів ріллі, не закріплені за землекористувачами [6], що, звичайно, впливає на їх стан тільки негативно, оскільки навіть знаходячись у власності держави чи у комунальній власності, але без визначення конкретного землекористувача, який нестиме відповідальність за стан та якість як агролісової рослинності, так і земель, на яких вона розташована, важко говорити про належне використання таких агролісів. А як уже було відзначено раніше, саме встановлення власника або користувача земельної ділянки визначає в кінцевому розумінні особу, відповідальну за стан, якість та збереження цих природних ресурсів.

Земельний кодекс дає визначення землям лісогосподарського призначення як окремій категорії земель України, а саме це: *вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, які надані та використовуються для потреб лісового господарства*; до таких земель не належать землі, зайняті зеленими насадженнями у межах населених пунктів, які не віднесені до категорії лісів, та окремими деревами і групами дерев, чагарниками на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках [3, ст.55]. Лісовий кодекс також наводить конкретизацію визначенню земель лісогосподарського призначення, встановлюючи, що до земель лісогосподарського призначення належать земельні землі, на яких розташовані лісові ділянки, та нелісові землі, зайняті сільськогосподарськими угіддями, водами й болотами, спорудами, комунікаціями, малопродуктивними землями тощо, які надані в установленому порядку та використовуються для потреб лісового господарства [7, ст.5]. Тож враховуючи два вищенаведених визначення, що представлені ключовими нормативними актами в сфері регулювання земельних та лісових відносин, можна навести теоретичне визначення земель агролісогосподарського призначення: *землі, на яких розташовані агроліси, або які хоча й не покриті агролісовою рослинністю, але виділені для потреб агролісового господарства*. Такі землі теоретично можна визначити як землі агролісогосподарського призначення, хоча такого виду з категорії земель лісогосподарського призначення діюче законодавство не виділяє. Бо як уже було встановлено раніше, за українським екологічним законодавством відсутнє розуміння агролісової рослинності як такої; визначені лінійні (полезахисні) лісонасадження та площинні (протиерозійні) захисні лісонасадження, які за виконуваними функціями можуть вважатися агролісовою рослинністю. То й земель агролісогосподарського призначення за чинним законодавством також не може бути визнано; розгляду повинні підлягати земельні ділянки, на яких розміщені вищеперераховані групи захисної лісової рослинності, та ті, що виділяються, так би мовити, для «обслуговування потреб» агролісової рослинності та не вкриті такою.

Треба зазначити, що будь-яких особливостей стосовно правового режиму земельних ділянок, які вкриті полезахисними чи протиерозійними лісовими насадженнями, або ж які виділені для їх обслуговування, чинне земельне законодавство також не зазначає. Тому й характеристику правового статусу земель агролісогосподарського призначення необхідно давати, виходячи із загальних положень законодавства про правовий статус земель лісогосподарського призначення.

Класифікація видів цільового призначення земель не визначає окремого виду цільового призначення земель лісогосподарського призначення для протиерозійних чи полезахисних смуг, тому землі агролісогосподарського призначення можуть мати за існуючим поділом одне з наступних визначень: 09.01 – Для ведення лісового господарства і пов'язаних з ним послуг; 09.02 – Для іншого лісогосподарського призначення; 09.03 – Для цілей підрозділів 09.01-09.02 та для збереження та використання земель природно-заповідного фонду [5].

Окремо необхідно відмітити той факт, що землі агролісогосподарського призначення можуть перебувати в землях запасу. Як зазначає Земельний кодекс, земельні ділянки кожної категорії земель, які не надані у власність або користування громадян чи юридичних осіб, можуть перебувати у запасі [3, ст.19]. І як доводить теперішня українська дійсність, землі агролісогосподарського призначення досить часто на сьогоднішній день залишаються без визначених землекористувачів чи власників. Так, близько 0,5 млн. гектарів лісів, що належали колишнім колективним господарствам, тобто агролісів, знаходяться на землях запасу і перебувають у незадовільному стані (самовільно вирубуються, гинуть від пожеж, хвороб, шкідників тощо) [6].

Землі, на яких розташовані агроліси, або які використовуються для потреб агролісового господарства, як і самі агроліси, можуть перебувати в державній, комунальній або приватній власності.

У державній власності перебувають ті земельні ділянки агролісогосподарського призначення, які не належать до власності комунальної чи приватної [3, ст.84]. Державна форма власності на землю залишається в Україні достатньо ваговою, незважаючи на поступовий перехід від тотального націоналізованого характеру землі, що мав місце за часів Радянського Союзу, до становлення та розвитку інститутів альтернативних державній форм власності на землю – комунальної та приватної. Держава як суб'єкт права власності на землі реалізує та набуває його в особі Кабінету Міністрів, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, державних органів приватизації [3, ст.84]. Це стосується, у тому числі, земель агролісогосподарського призначення. Вказані органи здійснюють розпорядження землями державної власності у випадках, які передбачені Земельним кодексом.

Землі комунальної власності представляють собою ті землі, що перебувають у власності територіальних громад сіл, селищ та міст, та знаходяться в межах населених пунктів, крім земель приватної та державної власності, а також земельні ділянки за їх межами, на яких розташовані об'єкти комунальної власності [3, ст.83]. Отже землі, що відповідають вказаним критеріям та при цьому є землями агролісогосподарського призначення, відносяться до комунальної власності. Власником таких земель визнається територіальна громада, яка представляє собою жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр (під адміністративно-територіальною одиницею слід розуміти область, район, місто, район у місті, селище, село) [9, ст.1]. Відносно земель агролісогосподарського призначення територіальні громади як їх власники реалізують своє право власності за допомогою відповідних місцевих рад – сільських, селищних та міських. Саме місцеві ради розпоряджаються земельними ділянками комунальної власності, у тому числі й земельними ділянками агролісогосподарського призначення (до розмежування земель державної та комунальної власності місцеві ради розпоряджаються тими земельними ділянками, що розташовані в межах населених пунктів – пункт 12 Перехідних положень Земельного кодексу України) [3].

Землі агролісогосподарського призначення можуть передаватися в постійне користування із земель державної та комунальної власності спеціалізованим державним і комунальним лісогосподарським підприємствам, іншим державним і комунальним підприємствам, установам та організаціям, у яких створено спеціалізовані підрозділи для ведення лісового господарства [3, ст.57].

Слід зазначити, що на сьогоднішній день існує значна проблема із фактичним наданням земель агrolісогосподарського призначення в постійне користування державним та комунальним підприємствам. До цього моменту далеко не всі державні підприємства, що знаходяться в віданні Міністерства аграрної політики та продовольства України та Державного агентства лісових ресурсів України, а також Міністерства оборони України, отримали державні акти на право постійного користування відповідними земельними ділянками агrolісогосподарського призначення (за Державної цільовою програмою «Ліси України» на 2010-2015 роки на вказані цілі кошти з Державного бюджету повинні виділятися до 2015 року) [2]. І має місце ситуація, коли такі землі, як незакріплені за жодним із землекористувачів, формально знаходяться у землях запасу.

Що стосується приватної власності на землі агrolісогосподарського призначення, то її суб'єктами можуть бути виключно громадяни та юридичні особи України. Підставами ж набуття такими особами права приватної власності на землі агrolісогосподарського призначення можуть бути [3, ст.56]:

1) Передача таким особам за рішенням органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади безоплатно або за плату замкнених земельних ділянок агrolісогосподарського призначення площею до 5 гектарів у складі угідь фермерських та інших господарств. Слід зазначити, що оскільки чинне земельне законодавство не передбачає внутрішньої класифікації земель лісогосподарського призначення, то фактично на практиці при передачі таких замкнених земельних ділянок, так би мовити, агrolісові землі можуть складати лише частину з них, і хоча за виконуваними функціями та їх головним призначенням вони мають спеціальне захисне значення, то документально даний факт ніяк не буде відзначений, оскільки в разі такої передачі земельних ділянок у власність, документом, що підтверджує право власності осіб-власників на землі агrolісогосподарського призначення, а в тому числі й на агrolісову рослинність, яка розміщена на таких землях, є державний акт на право власності на земельну ділянку [3, ст.126; 7, ст.13], а державний акт передбачає закріплення у своєму тексті виключно цільового призначення даної земельної ділянки відповідно до Земельного кодексу України та інших нормативних актів (на сьогоднішній день – Класифікації видів цільового призначення земель), чого вимагає цілий ряд нормативно-правових актів, як то, наприклад, Інструкція про заповнення бланків державних актів на право власності на земельну ділянку і на право постійного користування земельною ділянкою [4, п.2.7]

Що стосується безоплатної передачі громадянам замкнених земельних ділянок агrolісогосподарського призначення площею до 5 гектарів у складі угідь фермерських та інших господарств, то виходячи із загальних випадків безоплатної передачі земельних ділянок у власність громадян, передбачених Земельним кодексом, такими випадками є приватизація земельних ділянок, які перебувають у користуванні громадян; одержання земельних ділянок внаслідок приватизації державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій; одержання земельних ділянок із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації [3, ст.116].

Передача ж таких земельних ділянок громадянам та юридичним особам за плату фактично представляє собою їх продаж. В залежності від того, до якої форми власності відноситься така земельна ділянка – до державної чи до комунальної – рішення про продаж, відповідно, приймають або місцеві державні адміністрації, або місцеві ради.

2) Набуття деградованих та малопродуктивних угідь для заліснення. Такими землями є: деградовані – земельні ділянки, поверхня яких порушена внаслідок землетрусу, зсувів, карстоутворення, повеней, добування корисних копалин тощо; а також земельні ділянки з еродованими, перезволоженими, з підвищеною кислотністю або засоленістю, забрудненими хімічними речовинами ґрунтами та інші; малопродуктивні – сільськогосподарські угіддя, ґрунти яких характеризуються негативними природними властивостями, низькою родючістю, а їх господарське використання за призначенням є економічно неефективним [3, ст.171]. Порядок набуття такого роду земель громадянами та юридичними особами повинен бути окремо законодавчо визначений [3, ст.56]. Однак на сьогоднішній момент такого спеціального порядку немає, тож і говорити про можливість придбання таких земельних ділянок у власність немає підстав.

Крім підстав набуття права приватної власності на землі агrolісогосподарського призначення, передбачених статтею 56 Земельного кодексу, можна виділити ще дві, які впливають із

положень статті 81 цього ж нормативного акта, а саме: отримання таких земельних ділянок на підставі цивільно-правових угод (як то, купівлі-продажу, міни, дарування тощо) та отримання їх у спадщину [3].

Відсутність належного правового регулювання питання використання та охорони лісової рослинності агролісомеліоративного призначення, як то й закріплення її визначення та правового статусу, породжує виникнення цілої низки негативних наслідків для екологічної ситуації в країні. Однією із складових правового статусу агролісової рослинності виступає правовий статус тих земельних ділянок, на яких така рослинність розміщена, або які використовуються для потреб лісової рослинності агролісомеліоративного призначення. Проте, на сьогоднішній день відсутнє спеціальне правове регулювання даної групи відносин, отже питання використання та охорони вказаної групи земель регулюється загальними нормами про землі лісгосподарського призначення. У зв'язку з цим виникає ціла низка проблем із збереженням корисних властивостей лісів агролісомеліоративного призначення. Тому дана ситуація потребує обов'язкового втручання законодавця шляхом прийняття відповідного спеціального законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В.Н. Перспективы развития агролесомелиоративной науки [Текст] / В.Н. Виноградов // Агролесомелиоративные насаждения, их экология и значение в лесоаграрном ландшафте: сборник научных трудов / [гл. ред. Е.С. Павловский]. – Волгоград: ВНИАЛМИ, 1983. – С. 3-16.
2. Державна цільова програма «Ліси України» на 2010-2015 роки [Текст]: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 року № 977 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP090977.html
3. Земельний кодекс України [Текст]: Земельний кодекс від 25 жовтня 2001 року № 2768-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T012768.html#1301
4. Інструкція про заповнення бланків державних актів на право власності на земельну ділянку і на право постійного користування земельною ділянкою [Текст]: Наказ Державного комітету України із земельних ресурсів від 22 червня 2009 року № 325 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE16751.html
5. Класифікація видів цільового призначення земель [Текст]: Наказ Державного комітету України із земельних ресурсів від 23 липня 2010 року № 548 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE18306.html
6. Концепція реформування та розвитку лісового господарства [Текст]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2006 року № 208-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR060208.html
7. Лісовий кодекс України [Текст]: Лісовий кодекс від 21 січня 1994 року № 3852-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T385200.html
8. Про меліорацію земель [Текст]: Закон України від 14 січня 2000 року № 1389-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T001389.html
9. Про місцеве самоврядування в Україні [Текст]: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z970280.html
10. Про охорону земель [Текст]: Закон України від 19 червня 2003 року № 962-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T030962.html